

Menekültekkel és migrációs politikával kapcsolatos attitűdök Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban

Simonovits Bori – Szeitl Blanka

10.61501/TRIP.2016.20

Tanulmányunk célja a menekültekkel és általában a bevándorlással kapcsolatos lakossági attitűdök vizsgálata, mely kérdéskör az elmúlt időszak migrációs válságának és az egész világot megrázó – Európát fokozódó mértékben érintő – terrorcselekmény-sorozatok tükrében, különösen aktuális. Írásunk három részből áll. Az első részben áttekintjük az európai közvélemény-kutatások legfrissebb eredményeit, a második részben a visegrádi országok migrációval kapcsolatos lakossági vélekedéseit térképezzük fel; a harmadik részben pedig a magyar adatokra fókuszálva a különböző származási országokból érkező menekültek elfogadottságával és a menekülési okok lakossági megítélésével foglalkozunk. Végezetül összegezzük a legfontosabb eredményeket.

1. Európai kontextus

A menekültekkel és a bevándorlókkal kapcsolatos európai attitűdök alakulását három nemzetközi adatfelvételre támaszkodva mutatjuk be: ezek a *2015-ös Eurobarometer* adatfelvételek és a *European Social Survey 7. hulláma (ESS7)*, valamint a *2016-os Pew Research Center összehasonlító vizsgálata*. Ezeket időrendben tekintjük át, az adatok prezentálásánál különös hangsúlyt fektetve annak bemutatására, hogy hol helyezkedik el a magyar lakosság véleménye az európai „attitűd-térképen”.

Először a 2015. tavaszi pillanatfelvételt mutatjuk be, az Eurobarometer vizsgálata alapján, melyre az EU valamennyi országában ugyanebben az időszakban került sor.¹ Az adatfelvételt 2015 őszén is megismételték, lehető-

¹ Az Európa Parlament megbízásából az EU 28 tagállamában került sor az Eurobarometer adatfelvételére, amelyben a lakosság véleményét tudakolták a bevándorlók befogadásával vagy elutasításával, illetve a menedéket keresőkre irányuló EU-szabályozás tervezett elemeivel kapcsolatban. A 2015. szeptemberi adatfelvétel részleteiről lásd

séget teremtve pontosabb időbeli összehasonlításra. E két adatfelvétel közötti időszakra az European Social Survey (ESS7) adatfelvétele szolgál információval, mely Magyarországon 2015 tavaszán zajlott². A harmadik és egyben a legfrissebb adatforrás a *Pew Research Center* vizsgálata, mely 2016 tavaszán készült.³

Az elemzés kontextusaként szükséges figyelembe venni azt, hogy a vizsgálatokba bevont országok az egyes adatfelvételek időpontjában változó intenzitással tapasztalták az európai migrációs hullám hatásait, illetve eltérő mértékben kerültek a probléma nyomása alá mind nemzetállami, mind európai szinten.

Míg 2013 júniusában az EU28 lakosságának alig 14%-a⁴ és 2014 szeptemberében egynegyede (24%)⁵, addig 2015 májusára minden harmadik (38%)⁶ válaszadó tekintette a migrációt az EU és tagállamai egyik legsúlyosabb kihívásának a jövőre nézve. Ekkor Magyarország azon országok közé tartozott, ahol a migrációt az átlagosnál nagyobb arányban sorolták az Uniót érintő legsúlyosabb kihívások közé (43%). A magyarok mellett kiugró mértékben Olaszországban (65%) vélték az EU legnagyobb gondjának a migrációt, valamint a németek (55%), az észtek (54%), a dánok (50%), a hollandok (49%) és a svédek (48%) tartoztak az átlagon felüli értékkel bírók csoportjába.

Az EU-n kívülről érkező illegális⁷ migránsokkal szemben az európai lakosság 2015 májusában nagyon elutasító volt, túlnyomó többségük (85%) szerint további erőfeszítéseket kell(ene) tenni az irreguláris migráció megfékezésére. A huszonnyolc tagország között nem volt nagy eltérés az elutasítás mértékében. A legmagasabb értékeket – az irreguláris migráció által hosszú ideje érintett – déli EU-tagországokban mérték (Görögország, Ciprus, Málta, Olaszország), továbbá Észtsországbban, Portugáliában és Magyarországon. A legalacsonyabb értékek a hagyományos befogadó és célországokra (Francia-

http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2015/2015parlemeter/eb84_1_synthese_analytique_partie_1_migration_en.pdf (Utolsó letöltés: 2015. 12. 29.).

² A European Social Survey (ESS) 7. hullámának adatfelvételére Magyarországon 2015. áprilisában, míg a többi országban ennél néhány hónappal korábban (2014 utolsó hónapjaiban, illetve 2015 elején) került sor. Az adatfelvétel összesen 15 ország vizsgálatára terjedt ki.

³ Összesen 11 nem kizárólag európai országban készült vizsgálat. Módszertani információk: <http://www.pewglobal.org/international-survey-methodology/>

⁴ Eurobarometer 79.5. 2013 nyár

⁵ Eurobarometer 82. 2014 ősz

⁶ Eurobarometer 83. 2015 tavasz

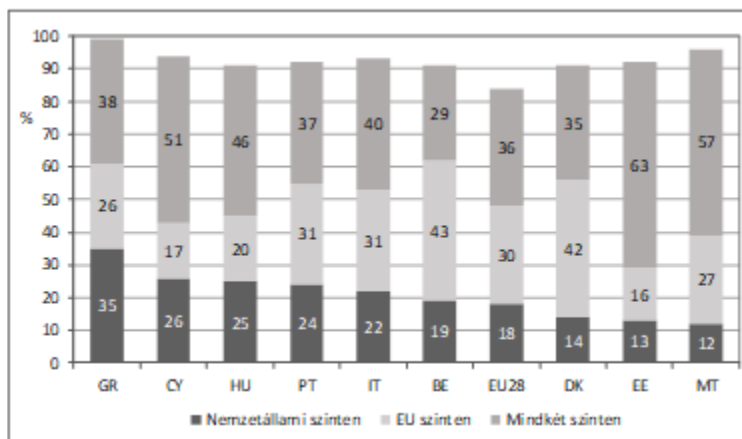
⁷ Bár a témával foglalkozó nemzetközi szervezet (az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága) és a hazai jogvédő szervezetek (a legfontosabb ezek közül a Magyar Helsinki Bizottság) is az irreguláris migráció kifejezés használatát tartja helyénvalónak, a kérdőívben a köznapibb, „illegális migráció” kifejezés szerepelt.

ország és Svédország), illetve a balkáni országokra (Horvátország, Románia, Szlovénia) voltak jellemzőek, de a megkérdezettek legalább kétharmada ezekben az országokban is inkább a migrációs politika további szigorítását támogatta.

Az illegális migrációt erősebben korlátozni akaró országok lakossága az átlagossal (73%) hasonló mértékben fogadta el, hogy közös migrációs politikára van szükség (1. ábra). Málta lakossága az átlagnál nagyobb, Észtország, Dánia és Magyarország lakosai pedig kisebb mértékben fogadták el a közös migrációs politika szükségességét.

Azokban az országokban, ugyanakkor, ahol túlnyomó többségben voltak a migrációs politika szabályozásának szigorításával egyetértők, eltérően vélekedtek abban a tekintetben, hogy ez a szabályozás uniós vagy nemzetállami szinten valósuljon meg. (1. ábra).

1. ábra. Az illegális EU-n kívüli migrációt szabályozó intézkedések EU vagy nemzetállami szinten valósuljanak meg – válaszok a leginkább szabályozáspárti országok körében és az EU28 átlagában, 2015. tavasz (%)

Forrás: Eurobarometer 83, 2015. tavasz

Megjegyzés: a bizonytalan válaszadók aránya egyik ország esetében sem szerepel az ábrán.

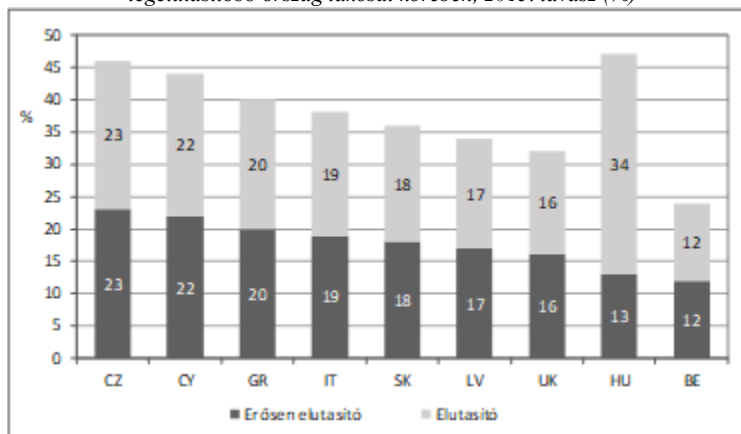
Országnevek rövidítése: AT – Ausztria, BE – Belgium, BG – Bulgária, CH – Svájc, CY – Ciprus, CZ – Csehország, DE – Németország, DK – Dánia, EE – Észtország, ES – Spanyolország, EU28 – a 28 EU-tagország, FI – Finnország, FR – Franciaország, GR – Görögország, HR – Horvátország, HU – Magyarország, IE – Írország, IT – Olaszország, LT – Litvánia, LU – Luxemburg,

LV – Lettország, MT – Málta, NL – Hollandia, NO – Norvégia, PL – Lengyelország, PT – Portugália, RO – Románia, SE – Svédország, SI – Szlovénia, SK – Szlovákia, UK – Egyesült Királyság.

A leggyakrabban választott alternatíva az uniós és a nemzeti szintű szabályozás kombinációja volt (36%). Ezt követte az az alternatíva, mely alapvetően az EU-szintű szabályozásra támaszkodott volna (30%), míg az alapvetően nemzetállami szintű szabályozást a kérdezettek kevesebb mint ötöde választotta (18%). Ehhez képest a migrációs szabályozás központosítása (az országok ezen halmazában) a célországokra, a nemzeti szuverenitás hangsúlyozása a perifériára (különösen az erősen EU-ellenes Görögország, valamint Ciprus, Magyarország, Portugália és Olaszország lakosságára), míg a kétféle szint kombinációja a kisebb országokra (különösen Észtországra, Máltára és ismét Ciprusra, valamint Magyarországra) volt jellemző.

A más EU-tagországból származó migránsok elfogadásának vizsgálatakor azt látjuk, hogy Magyarország azon országok közé tartozik, melyekben az EU-n belüli migrációval kapcsolatos domináns vélemény az EU-átlagnál elutasítóbb, de ezen az országcsoporton belül a magyarok a mezőny „toleránsabb” szélén helyezkednek el (2. ábra). Messze a legelutasítóbbak a csehek és a ciprusiak, de nem maradtak el jelentősen tőlük a szlovákok, az olaszok és a lettek sem.

2. ábra. A többi EU-tagországból érkező migránst elutasítók aránya – válaszok a kilenc legelutasítóbb ország lakosai körében, 2015. tavasz (%)

Forrás: Eurobarometer 83, 2015. tavasz

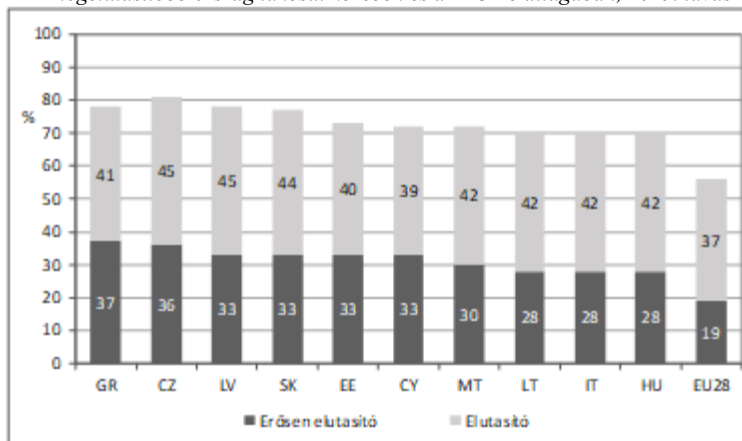
Megjegyzés: az országnevek rövidítéseinek feloldását lásd az 1. ábra alatti megjegyzésben.

Az EU-n kívülről érkező migránsokkal szemben az átlagosnál elutasítóbb országok halmaza nagyjából megegyezett az EU-n belüli migránsokat elutasító országok körével (3. ábra). A legelutasítóbbak a csehek, a görögök (e két

országban volt a legmagasabb az erősen elutasítók aránya), a lettek és a szlovákok voltak, s a magyarok helye ismét a mezőny végén volt.

Összefoglalva tehát az eddigieket, azt találtuk, hogy 2015 májusában a magyar közvélemény kifejezetten érzékenynek bizonyult az európai migráció problémájára. Inkább negatív attitűddel rendelkezett mind az EU-n kívülről, mind az EU valamely tagországából érkező migránsokkal szemben. Hangsúlyozandó viszont, hogy egy-egy ország teljes népességét egyetlen átlagértékkel jellemezni félrevezető lehet, habár a nagy volumenű tendenciákat jól mutathatják, a különböző társadalmak belső heterogenitását kevésbé tükrözik (Messing–Ságvári 2016).

3. ábra. Az EU-n kívülről érkező migránsokat elutasítók aránya – válaszok a tíz legelutasítóbb ország lakosai körében és az EU 28 átlagában, 2015. tavasz (%)

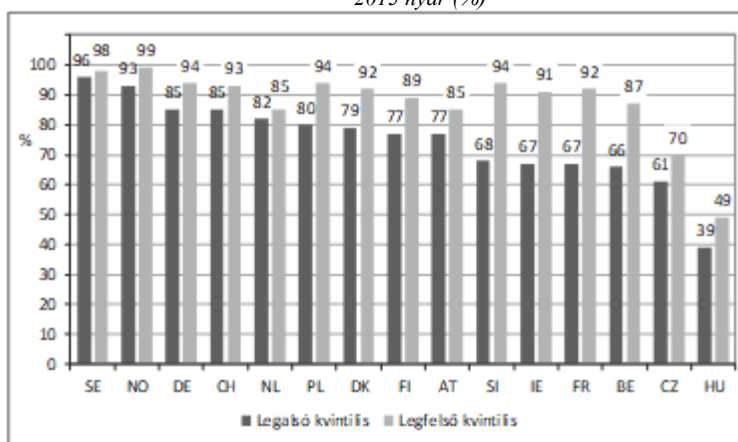
Forrás: Eurobarometer 83, 2015. tavasz

Megjegyzés: az országnevek rövidítéseinek feloldását lásd az 1. ábra alatti megjegyzésben.

Az idegenellenesség (különös tekintettel a bevándorlók és a menekültek befogadásának elutasítására) társadalmi bázisát tekintve rendszerint azt látjuk, hogy leginkább az alacsony státusz, a szegénység és a jobboldali radikális politikai gondolkodás eredményez olyan közeget, melyen belül az idegenellenesek aránya az átlagnál magasabb (Fábián–Sik 1996; Sik–Dencső 2007; Simonovits–Szalai 2013), azaz a társadalmilag „vesztes” csoportokra jellemző leginkább ez az elutasító attitűd.

A European Social Survey 7. hullámának adatbázisán⁸ Messing és Ságvári a háztartásjövedelem kvintilisekre osztásán keresztül mért társadalmi státusz hatását vizsgálta nemzetközi összehasonlításban.⁹ Elemzésük szerint az alacsony társadalmi státusz minden vizsgált országban növelte az idegenellenességet, és ezzel párhuzamosan egy-egy társadalom „bezárkózását” (4. ábra).

4. ábra. Befogadás index* jövedelmi ötödök szerint az európai országokban – 2015 nyár (%)

Forrás: Messing–Ságvári (2016: 25, 5. ábra) alapján.

Megjegyzés: *A befogadás index azok arányát mutatja, akik egyetlen társadalmi csoport beengedésével kapcsolatban sem választanák a feltétel nélküli, teljes elutasítást. Az országnevek rövidítéseinek feloldását lásd az 1. ábra alatti megjegyzésben.

Az összes vizsgált országban a (háztartási jövedelem szerinti) legalsó és legfelső ötödöt összehasonlítva – nem meglepő módon – a jobb helyzetben élők az elfogadóbbak. Látható viszont az is, hogy az egyes országokat vizsgálva jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. Azokban az országokban, ahol a lakosság döntő többsége nem elutasító, ott a jövedelmi kvintilisek által definiált „gazdagok” és a „szegények” csoportjai között kisebb a különbség az elutasítás mértékét tekintve (pl. Svédország, Norvégia, Németország). A

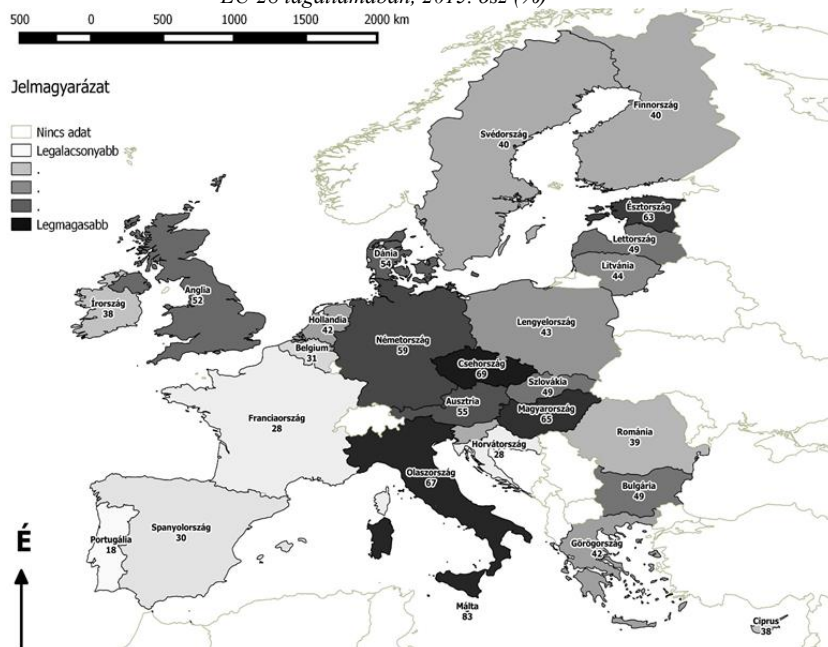
⁸ Az adatfelvételre Magyarországon 2015 tavaszán–nyarán került sor.

⁹ Elemzésük során egy új – bár a korábbiakkal részben összefüggésbe hozható – szempontot is bevezettek a különbségek kimutatásába. Vizsgálataik szerint a jövedelmi státuszhoz kapcsolható szubjektív, pszichológiai tényezővel a lecsúszástól való félelem hatása is érzékelhető az idegenellenesség növekedésében.

kevésbé elfogadó országokban viszont ezek a különbségek jóval nagyobbak (pl. Szlovénia, Írország, Franciaország, Belgium). A 4. ábráról az is leolvasható, hogy a magyarok leggazdagabb ötöde bármely másik ország legszegényebb ötödénél is elutasítóbb (Messing–Ságvári 2016).

2015 szeptemberében – a tavaszi arányoknál jelentősen többen – az EU lakosainak közel fele (47%) tekintette a migrációt az Európai Uniót leginkább foglalkoztató problémának (5. ábra), és a máltaiak, a csehek és az olaszok, majd őket követve a magyarok vélték ezt leginkább így.

5. ábra. Azok aránya, akik szerint a bevándorlás az EU egyik legnagyobb problémája az EU 28 tagállamában, 2015. ősz (%)

A lakosság közel kétharmada gondolkodik hasonlóan Észtországban, illetve több mint fele a migráció elsődleges célországjaiban (Németország, Ausztria, Dánia és Egyesült Királyság), ugyanakkor Portugáliában, Horvátországban, Francia- és Spanyolországban, valamint Belgiumban ekkortájt a migráció nem szerepelt az EU legnagyobb gondjai között.

Az elfogadás talán legkevésbé megosztó aspektusa a többi EU-tagországból érkező migránsok gazdaságra gyakorolt hatása. Az EU-n belüli migráció gazdasági hatását az EU lakosságának több mint fele (56%) gondol-

ta kedvezőnek, leginkább pozitív véleménnyel a svédek és a luxemburgiak voltak, akiket a dánok, az írek, a finnek és az angolok követtek. Ezzel ellentétesen gondolkodtak a csehek, a ciprusiak és a szlovákok, illetve a görög, a magyar, illetve a bolgár válaszadók.

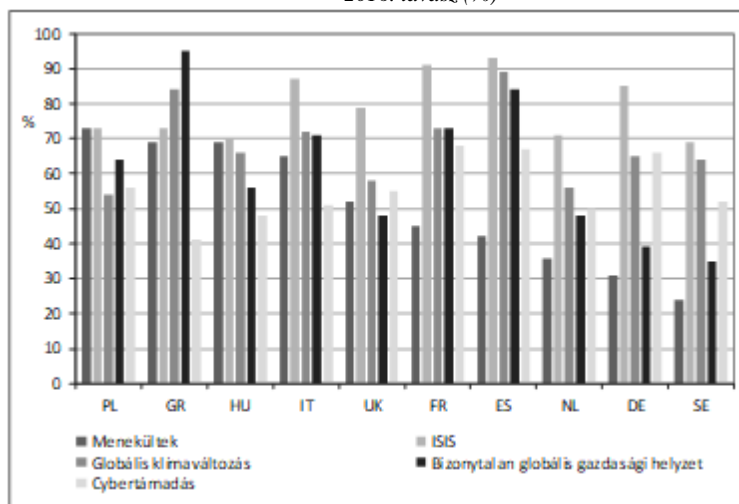
Az EU-n kívülről származó, de reguláris migránsokról, az EU lakosságának fele (51%) gondolja, hogy hasznosak lehetnek a gazdaság szempontjából. Ez a fajta gondolkodásmód leginkább a svédekre, illetve a dánokra, németekre, angolokra, luxemburgiakra, finnekre és írekre jellemző. A lakosság csupán ötöde-negyede vélekedik így Szlovákiában, továbbá Csehországban, Magyarországon és Bulgáriában.

Az előző két gazdasági hatáshoz képest sokkal többen (66%) vannak az EU-ban azok, akik szerint a más EU-országból érkező migránsok kulturálisan színesebbé teszik társadalmukat. Ez különösen igaz a svédekre, a luxemburgiakra, a dánokra és a finnekre, de sokkal kevésbé a ciprusiakra és a magyarokra, s még kevésbé a bolgárookra, a szlovákokra és a csehekre.

A legfrissebb, 2016 tavaszán – az amerikai Pew Research Center által végzett – adatfelvétel eredményei szerint, a vizsgálatba bevont 10 európai ország lakosságának csaknem fele (49%) vélekedett úgy, hogy a menekültek úgynevezett (kifejezetten a Szíriából, illetve Irakból érkezőkre kérdeztek rá) jelenti az egyik legnagyobb problémát országuk számára. Fontos megjegyezni azonban, hogy 2016-ban a szóban forgó országok átlagában mérve ez a probléma a felvétel során felsorolt nyolc közül csupán az ötödik leggyakrabban említett félelemnek számít. Minden vizsgált országban az Iszlám Allam (ISIS) fenyegetése számított a legnagyobb problémának, ami alól Görögország (itt a bizonytalan gazdasági helyzet), illetve Lengyelország (ahol a menekültek problémája az ISIS fenyegetésével azonos szinten van) volt kivétel. (6. ábra)

A 6. ábra szerint leginkább Lengyelországban, Magyarországon, Görögországban, illetve Olaszországban vélik úgy, hogy a Szíriából, illetve Irakból érkező menekültek komoly problémát jelentenek országuk számára. Figyelemre méltó, hogy Lengyelország (73%) és Magyarország (69%) is kiemelkedik a sorból, annak ellenére, hogy mindkét ország esetében a kormánypártot alakító, leginkább jobboldali pártok több ponton is lelassították és javarészt megakadályozták a migránsok országukon való áthaladását. Ugyanakkor néhány országban viszonylag kevesen találják a menekültkérdést országukra nézve a legnagyobb problémának: ez kifejezetten Hollandiára (36%), Németországra (31%) és Svédországra (24%) igaz, éppen azokra az országokra, amelyek a legnagyobb számban fogadtak be háborús menekülteket.

6. ábra. Az öt leggyakrabban említett probléma a 10 vizsgált európai országban, 2016. tavasz (%)

Forrás: Pew Research Center, 2016. tavasz.

Megjegyzés: az országnevek rövidítéseinek feloldását lásd az 1. ábra alatti megjegyzésben.

A menekültügyi kérdés kapcsán érzékelt szakadék úgy tűnik, hogy nem csak az országok területi elhelyezkedésén múlik. A Pew Research Center elemzése szerint (2016) a politikai orientáció is fontos szerepet játszik, hiszen a tíz vizsgált európai ország közül nyolc esetében összefüggést mutattak ki a politikai pártpreferencia és a menekültválsággal kapcsolatos félelem erőssége között. Franciaországban a magukat jobboldalinak tartók 61%-a vélekedett úgy, hogy a Közel-Keletről érkező migránsok komoly problémát jelentenek országuk számára, szemben a baloldaliak 29%-ával. Emellett ugyanilyen jelentős (majdnem kétszeres) különbség tapasztalható Anglia, Hollandia, Olaszország, Németország, Görögország, Spanyolország és Svédország esetében is. A magyar, illetve a lengyel adatok nem mutattak szignifikáns különbséget a baloldali vagy jobboldali önbesorolás és a menekültektől való félelem között. A politikai orientáció mellett, az iskolai végzettség alapján is szignifikáns különbségek mutatkoznak a tíz vizsgált európai ország közül hat esetében. Anglia, Hollandia, Svédország, Franciaország, Németország és Spanyolország esetében az alacsonyabban iskolázottak körében magasabb azok aránya, akik szerint a menekültek komoly problémát jelentenek országuk számára. Az iskolai végzettség hatása legerősebben Anglia esetében tapasztalható, ahol a magasan iskolázottak 30%-a, az alacsony iskolázot-

taknak viszont 62%-a találja a menekültválságot az ország egyik legnagyobb problémájának (Pew Research Center 2016).

A vizsgált országok esetében kivétel nélkül mindegyikre igaz az, hogy a lakosság túlnyomó része elégedetlen az Európai Unió menekültügyi politikájával. Összességében kevesebb mint a tíz ország válaszadóinak harmada nyilatkozott támogatóan. Az aktuális menekültpolitikával elégedetlenek legnagyobb arányát Görögországban (94%) és Svédországban (88%) mérték, de 70% feletti értékeket találhatunk Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Lengyelország, Anglia és Magyarország esetében is. Legnagyobb mértékű a támogatottság Németországban (26%) és Hollandiában (31%), de ezekben az országokban is egyharmad alatti az arány.

2. A menekültekkel kapcsolatos attitűdök a visegrádi országokban

Ebben a fejezetben a visegrádi országok menekültválsággal kapcsolatos lakossági attitűdjeit és érzékelt félelmeit vizsgáljuk a CEORG¹⁰ 2015. nyári-őszi¹¹ adatfelvételének legfontosabb eredményei alapján. Elemzésünk során arra is keressük a választ, hogy volt-e eltérés a menekülőkkel kapcsolatos befogadási hajlandóságban a menekültkrízis által közvetlenül nem érintett (Szlovákia, Lengyelország és Csehország) és az érintett országok (Magyarország) között 2015 őszén?

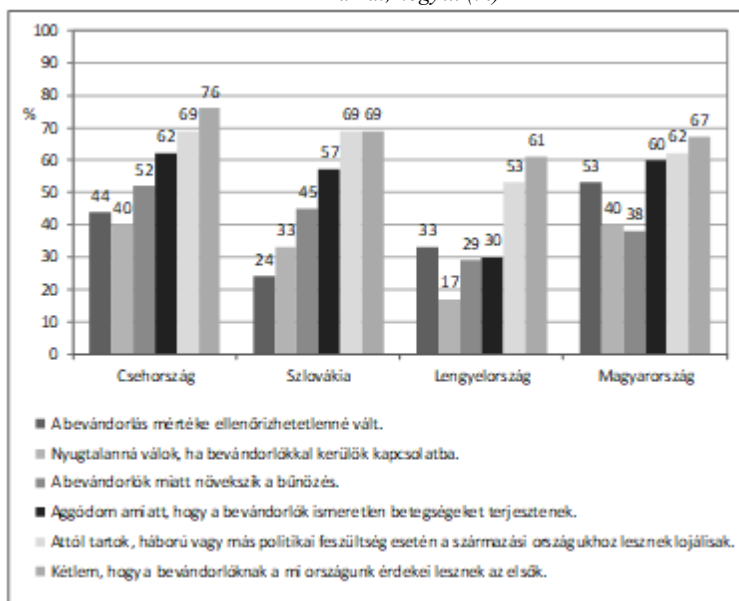
A kutatás során külön-külön kérdés irányult a háborús övezetekből, illetve a Közel-Keletről és Afrikából érkező menekültek befogadására. Eredményeink alapján azt találtuk, hogy kifejezetten a háborús övezetekből érkező menekültek befogadásával kapcsolatban leginkább a szlovákiai válaszadók bizonyultak elutasítóknak: kétszer annyian (63%) válaszolták azt, hogy egyáltalán nem kellene befogadni az innen érkező menekülteket, mint a leginkább befogadónak számító magyar válaszadók (32%). A lengyel lakosság véleménye ebben a kérdésben a magyarokéhoz állt közelebb. A Közel-Keletről, illetve Afrikából érkező menekültekkel kapcsolatos vélemények tekintetében egyrészt elmondható, hogy mind a négy ország lakossága jóval kevésbé bizonyult befogadónak; másrészt, hogy a lengyelek e tekintetben is kevésbé

¹⁰ A Közép-Európai Közvéleménykutató Társulás (Central European Opinion Research, CEORG) négy közép-kelet-európai ország, Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia egy-egy társadalom- és közvélemény-kutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása, mely 1999 óta működik. A CEORG adatfelvételeinek keretein belül mind a négy országban rendszeresen ugyanazokat a kérdéseket tesszük fel.

¹¹ Az adatfelvételek Szlovákiában szeptember 1–9., Csehországban szeptember 7–14., Lengyelországban augusztus 17–24. és Magyarországon október 16–23. között zajlottak.

elutasítóak, mint a másik három visegrádi ország lakosai. (Lásd erről részletebben Sik–Simonovits–Szeitl 2016.)

7. ábra. A bevándorlókkal kapcsolatos elvont és konkrét félelmek a visegrádi országokban, 2015 – azoknak az aránya, akik „teljes mértékben”, illetve „egyetértően” azzal, hogy... (%)

Forrás: CEORG adatfelvételek 2015. augusztus–október.

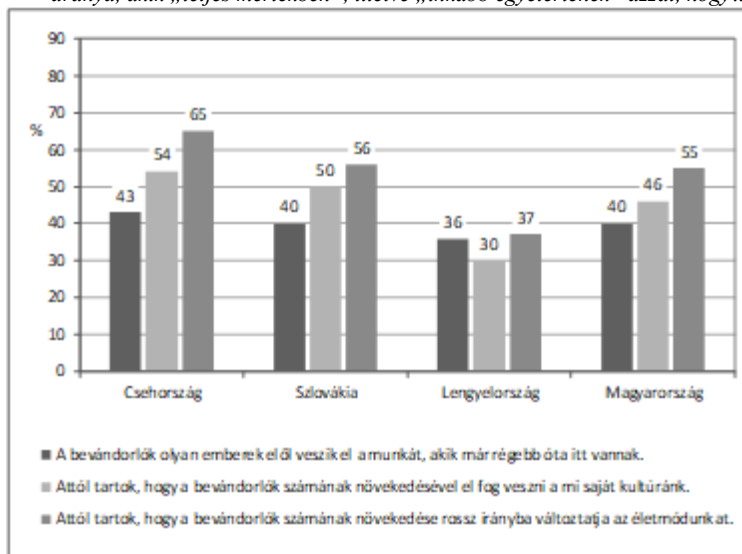
Az általános befogadási hajlandóság mellett, a menekültekkel és a migrációval kapcsolatos félelem különböző aspektusaira is rákérdeztünk a visegrádi országok lakói körében. Míg a kérdések egy része inkább az *elvont*, más része inkább a *konkrét* félelmekre vonatkozott (7. ábra); emellett rákérdeztünk az úgynevezett jóléti sovinizmussal¹² és a kulturális fenyegetettség érzetével kapcsolatos félelmekre is. (8. ábra)

A 7. ábrából – mely a négy visegrádi országban mért eredményeket hasonlítja össze az elvont és a konkrét félelmek esetében –, jól látható, hogy a félelemérzet kifejezetten magasnak mondható mindegyik ország esetében. Ez alól bizonyos tekintetben Lengyelország jelent csak kivételt: a bevándorlás

¹² A jóléti sovinizmus az a félelem, hogy a kisebbségi csoportoknak jutott szociális ellátások a jóléti rendszer egészét, azaz a többségi társadalmat veszélyeztetik.

ellenőrizhetetlenségén kívül, a lengyelek minden állítás esetében jóval kisebb mértékű félelemről adtak számot. Legfőképpen pedig a „bevándorlók nyugtalanító jelenlétével” kapcsolatos állítás esetén érzékelhető ez a különbség, hiszen kevesebb, mint fele akkora volt az ezzel egyetértők aránya a lengyel válaszadók körében, mint a csehek és a magyarok esetében.

8. ábra. A jóléti sovinizmus különböző aspektusai a visegrádi országokban, 2015 – azok aránya, akik „teljes mértékben”, illetve „inkább egyetértenek” azzal, hogy... (%)

Forrás: CEORG adatfelvételek, 2015. augusztus–október

Feltételezhető, hogy a 2015-ben Magyarországot kiemelten és közvetlenül érintő menekültválsággal erősen összefügg az, hogy minden második magyar válaszadó egyetértett azzal, hogy a bevándorlás mértéke ellenőrizhetlenné vált az országban, mely a négy ország összehasonlításában a legmagasabb arányú volt 2015 őszén.

A jóléti sovinizmus jelenlétét gazdasági, kulturális és társadalmi szempontból is vizsgálva (8. ábra), elmondható, hogy az ezzel kapcsolatos félelem Csehországban volt a legmagasabb és Lengyelországban a legalacsonyabb, míg a szlovák és a magyar adatok egymáshoz hasonló eredményeket mutatnak.

A három állítás fontossági sorrendje a vizsgált országokban megegyezik, mely alól ebben az esetben is Lengyelország a kivétel: míg a lengyel válasz-

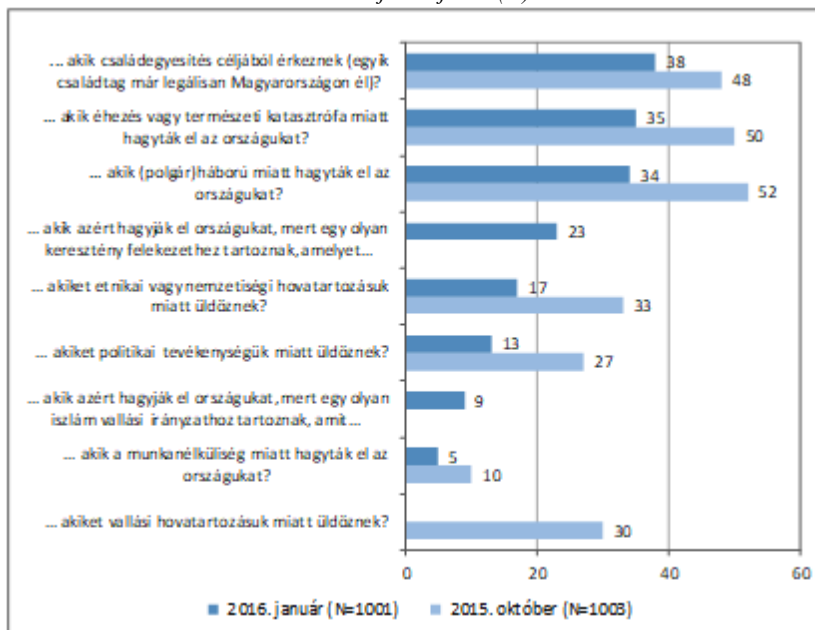
adók esetén az életmóddal kapcsolatos fenyegetettség érzete (azaz a társadalmi szempont) és a gazdasági fenyegetettség nagyjából azonos mértékű, addig Magyarország, Szlovákia és Csehország esetében a munkaerő-hiánnyal kapcsolatos fenyegetettségérzet (azaz a gazdasági szempont) jelentősebb enyhébb, mint a kulturális fenyegetettség érzete.

3. A különböző menekülési okok megítélése Magyarországon

Végül azt vizsgáljuk, hogy hogyan viszonyult a magyar társadalom a különböző okokból érkező menekülőkhez, 2015 októberében és 2016 januárjában. Ehhez a TÁRKI Omnibusz adatfelvételeit elemezzük. Az időben egymáshoz közeli, de mégis eltérő menekültpolitikai kontextusban végzett adatfelvételek megteremtik a lehetőséget annak, hogy megvizsgáljuk, van-e lényeges eltérés az elutasítás szintjében, abban az időszakban, amikor a menekültkrízis közvetlenül érintette Magyarországot (2015 ősze), illetve akkor, amikor Magyarországon az érvényben lévő jogi és fizikai határzár miatt gyakorlatilag nem érkeztek menekültek (2016 tele).

A 9. ábra azt mutatja, mely menekülési okokat utasították el inkább, és melyek tekintetében volt szolidárisabb a magyar lakosság a két adatfelvételi időszakban. Az adatok egyrészt egyértelműen rámutatnak arra, hogy a közvélemény jelentősen kettéválasztja a menekülők két csoportját: (1) az egyik csoportba sorolhatók azok, akik (polgár-)háború, éhezés vagy természeti katasztrófa miatt menekülnek, illetve már letelepedett családjukhoz szeretnének csatlakozni; (2) a másik csoportba pedig azok, akiket etnikai, politikai vagy vallási hovatartozásuk miatt üldöznek. Míg az előbb felsorolt menekülési okokkal kapcsolatban inkább szolidárisnak, addig az utóbbiakkal szemben inkább elutasítónak bizonyultak a magyar válaszadók. A nemzetközi menekültügyi elvek és a gyakorlatban is megvalósuló európai menekültpolitika által sem támogatott, gazdasági okokból történő irreguláris migrációt – amit a kérdőívben munkanélküliség miatt történő országhagyásként fogalmaztunk meg – szinte egyáltalán nem támogatták a magyar válaszadók.

9. ábra. A menekülési okok elfogadottsága az elfogadottság sorrendjében 2015 őszén és 2016 januárjában (%)

Forrás: TÁRKI Omnibusz felvételek, 2015/10. és 2016/01.

Megjegyzés: Míg a 2015. októberi adatfelvétel során a vallási alapú üldöztetést együtt kezeltük, a 2016. januári adatfelvétel során szétválasztottuk: megkülönböztetve egymástól azokat a menekülőket, akik kereszténységük, és azokat, akiket iszlám hitük miatt üldöztek és hagyták el országukat. A kérdésre egyszerűen „igen”, „nem” vagy „nem tudom” választ adhattak a kérdezettek.

A vallási üldöztetés megítélését valamelyest árnyalja, hogy a 2016. januári felmérés során szétválasztottuk a keresztény-, illetve a muszlim vallásúak üldöztetését, és – nem meglepő módon – azt találtuk, hogy a keresztény vallású menekülőket több mint kétszer annyian fogadták volna be, mint az üldözött muszlim felekezethez tartozókat. Ugyanakkor még a keresztény üldözöttek befogadásával egyetértők aránya sem éri el azt az arányt, melyet 2015 októberében mértünk az általánosságban vett vallási üldöztetéssel kapcsolatban.

A 9. ábra másik fontos üzenete, hogy – az előzetes várakozásainknak megfelelően – alig egy negyedév leforgása alatt minden tekintetben jelentősen csökkent a befogadópártiak aránya. Bár kontextuális hatások szisztematikus vizsgálatára a survey típusú adatok nem adnak lehetőséget, a 2016 eleji

eredmények értelmezésében fontos szem előtt tartani a 2015 novemberében történt párizsi terrorcselekmények és a 2015 szilveszter éjjelén történt németországi zaklatások feltételezett hatását a menekültek befogadásával kapcsolatos lakossági attitűdök alakulására.

3.1. Az elutasítás társadalmi-demográfiai tényezői

A menekülési okok elutasítása alapján egy összetett mérőszámot (0–7 értékű indexet) hoztunk létre, melynek értékét a 8. ábrában bemutatott okok elutasítottságának egyszerű összege adja a munkanélküliségre vonatkozó, az egyetlen jogi értelemben *sem megalapozott* menekülési ok (munkanélküliség miatti menekülés) kivételével.¹³

Az elutasított menekülési okok – 2015. októberben és 2016. januárjában mért – szintjének alakulását a legfontosabb szociodemográfiai változók szerint a *Függelék F1. és F2. táblázataiban* foglaltuk össze.

Hasonlóan a menekültekkel kapcsolatos attitűdöt mérő különböző mutatókhoz – mint például idegenellenesség, félelem (lásd erről részletesen Simonovits *et al.* 2016 1. fejezetét) –, a menekülési okok elutasításának szintjét is a kérdezettek lakóhelye (településtípus, regionális elhelyezkedés), és a politikai hovatartozás határozta meg a leginkább. 2015 őszén a kérdezett iskolai végzettsége is jelentős szerepet játszott a menekültek elutasításában.

Az iskolai végzettség hatása a nemzetközi és hazai előítélet-kutatási tapasztalatokkal megegyező irányba mutatott 2015 októberében: az alacsonyabb iskolai végzettségűek az átlagnál több menekülési okot utasítottak el, a felsőfokú végzettségűek pedig az átlagosnál valamivel kevesebbet; érdekes azonban, hogy ez az összefüggés a 2016 elején készült felmérésben már nem volt kimutatható.

A szociodemográfiai alapváltozók közül sem a kérdezett kora, sem a neme szerint nem találtunk lényeges eltérést a menekülési okok megítélésében. Ezzel szemben a lakóhely regionális elhelyezkedése erős háttérváltozónak bizonyult. Mindkét mérés során főleg azokban a régiókban találtunk nagyobb mértékű elutasítást, amelyek a menekültkrízis szempontjából valamilyen

¹³ Az két index összetétele egy ponton tér el egymástól, mely minimálisan „veszélyeztetni” csak az értékek összehasonlíthatóságát: míg a 2015. októberi adatfelvételben az Iszlám Állam előli menekülés is szerepelt a menekülési okok között, addig a 2016. januári adatfelvételben már nem, de ekkor a keresztény és muszlim hit külön kérdésként szerepelt, s így eredményezte az index hét tételét.

szinten érintettek voltak: míg 2015 októberében Dél-Alföldön, Dél¹⁴- és Közép-Dunántúlon, illetve Észak-Magyarországon, 2016 elején a Dél-Alföldön, Dél- és Közép-Dunántúlon lakók körében találtunk átlagon felüli mértékű elutasítást. A település típusa szerint vizsgálva az elutasítási okokat, pedig azt látjuk, hogy a városokban élők – és ezen belül leginkább a megyeszékhelyeken lakók – nevezték meg átlagosan a legtöbb elutasítási okot.

A kérdezettek pártpreferenciája szerint vizsgálva a kérdést, a várt összefüggést látjuk: leginkább a Fidesz és a Jobbik szimpatizánsai elutasítóak, MSZP szavazói pedig az átlagnál kevésbé. (A kisebb pártokkal szimpatizálók menekültekkel kapcsolatos attitűdje a mintába került alacsony esetszámuk miatt nem vizsgálhatóak.)

Érdeemes alaposabban elemezni, milyen hatással volt a kérdezettek elutasító magatartására, ha már korábban valamilyen formában érintkezésbe kerültek bevándorlókkal, menekültekkel. A személyes érintkezés hatását kétféleképpen mértük: egyrészt rákérdeztünk arra, hogy találkozott-e a válaszadó a kérdezést megelőző 12 hónapban menekülttel, menedékkérővel vagy bevándorlóval (*felszínes érintkezés*); másrészt, hogy van-e a személyes ismeretségi körében bármilyen státuszú migráns (*személyes érintkezés*).

Míg azon válaszadók esetében, akik találkoztak az adatfelvételt megelőző egy évben menekülőkkel, menekültekkel vagy bevándorlókkal, az átlagosnál több menekülési okot utasítottak el, addig a személyes ismeretség megléte negatív összefüggésben állt az elutasítási indexen elért pontszámmal. Ez megerősíti a kontaktushipotézis (lásd eredetileg Allport 1957) azon kitételét, miszerint a társas érintkezés csak *meghatározott feltételek között* mozdítja el pozitív irányba a kisebbség-többség viszonyát, mely feltételek között Pettigrew és Tropp (2000; 2006) 200 kutatásra épülő metaelemzése szerint a legfontosabb az *érintkezések rendszeressége*. Nyilvánvaló, hogy sem az ok-okozatiság sorrendjét (azaz annak eldöntését, hogy azért van több migráns ismerőse a kérdezettnek, mert elfogadó, vagy azért elfogadó, mert sok migráns ismerőse van), sem pedig a kontaktushipotézis hatásmechanizmusának részletes elemzését jelen adatbázis nem teszi lehetővé, ennek vizsgálata a kapcsolatok minőségének és mennyiségének részletesebb feltárását igényli.

¹⁴ Ez az első ránézésre talán meglepő eredmény összefüggésben lehet azzal az augusztus elején bejelentett hírral, miszerint Martonfán (Baranya megye) és Sormáson (Zala megye) két ideiglenes befogadó állomást terveznek nyitni a menekülők számára.

4. Összegzés

Írásunkban, különböző 2015-ben és 2016-ban készült, nemzetközi és hazai surveyekből származó adatok elemzésével kerestük a választ a lakosság menekültekkel és bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjeinek alakulására egyre szűkülő földrajzi dimenziókban: nemzetközi áttekintésen keresztül Európára, majd a környező országok viszonylatára, végül pedig Magyarországra fókuszálva.

A nemzetközi összehasonlítás rámutatott arra, hogy az elmúlt bő egy évben a vizsgált európai országok lakossága a menekültekkel és általában az európai migrációs folyamatokkal kapcsolatban nagyon különbözően vélekedett. A magyar társadalom ez idő alatt végig Európa szempontjából az átlagosnál jóval nagyobb problémának tartotta a migrációt (2015 tavaszán a hetedik, majd fél évvel később már a negyedik helyen állt a vizsgált országok „rangsorában”). Habár a migránsok elutasításával kapcsolatban (akár az EU-n kívülről, akár az EU-n belülről érkezőkről van szó) Magyarország mindig az átlagosnál elutasítóbbak közé tartozott, ezen a csoporton belül azonban inkább a mérsékeltbb véleményt képviselte. 2016 tavaszán viszont Magyarország már a harmadik volt azon országok között, akik saját országuk szempontjából problémának látják a menekültkérdést.

Összességében azt látjuk, hogy az európai véleményeket a földrajzi- mellett, egy politikai tengely mentén is elválaszthatjuk egymástól. A *földrajzi* tengely alapján egyértelmű, hogy azok az országok, amelyek a migrációs hullám által közvetlenül is érintettek, nagyobb arányban tartják azt problémának, illetve elutasítóbbak is a migránsokkal szemben (Málta, Görögország, Ciprus, Olaszország), mint más országok. A *politikai* tengely alapján pedig (a földrajzilag közvetlenül nem érintett országok esetében) leginkább (és főleg 2016-ra) a jobboldali kormányok által vezetett országok emelkednek ki elutasító, illetve bezárkózó attitűddel (Lengyelország, Magyarország, Csehország, s valamelyest Lettország). A politikai tengely a vizsgált országok döntő többségében egy belső ideológiai törésvonalat is magába foglal: legerősebben Franciaország, Anglia és Németország esetében igaz az, hogy a jobboldali pártok szimpatizánsai jobban tartanak a migrációtól, mint a magukat baloldalinak tartók.

A környező országokat vizsgálva, megállapítottuk, hogy Lengyelország kivételt jelent a menekültek befogadásával és az ezzel kapcsolatos félelmek tekintetében: ugyanis minden vizsgált mutató esetén valamivel nagyobb fokú befogadási hajlandóságot, és általában alacsonyabb félelemérzetet mutattak az adatok, mint a másik három visegrádi országban. Magyarország helyzete pedig annyiban tekinthető speciálisnak, hogy ez az egyetlen olyan ország a

visegrádi négyek között, melyet 2015-ben közvetlenül is érintett a menekültkrízis; ennek ellenére (vagy éppen ezért?) a félelmek tekintetében nem mérünk kiemelkedő értékeket (kivéve a bevándorlás ellenőrizhetetlenségével kapcsolatos kérdés esetén). A háborús övezetekből érkező menekülők esetén pedig éppen a magyar válaszadók bizonyultak a leginkább befogadónak.

A magyar adatokon a menekültek elutasítása társadalmi háttérének felvázolására is volt lehetőségünk. Hasonlóan a menekültekkel kapcsolatos attitűdöt mérő különböző mutatókhoz, a menekülési okok elutasításának szintjét is a kérdezettek lakóhelye (a település típusa és regionális elhelyezkedése), és a politikai hovatartozás határozta meg leginkább a vizsgált szociodemográfiai változók közül. Továbbá érdemes kiemelni a kisebbség-többség viszonyában meghatározó személyközi kontaktusok hatását. Az adatok elemzése több ponton megerősítette az érintkezés két szintjének eltérő hatásmechanizmusát: míg a *felszínes érintkezés* növelte az elutasítás szintjét, addig a *személyesebb kapcsolat* megléte a nagyobb fokú szolidaritással mutatott pozitív összefüggést. Ez azt mutatja, hogy ezen a reprezentatív mintán is – hasonlóan a korábbi, nagyobb mintán végzett kutatási eredményeinkhez¹⁵ – igazolódott a kontaktushipotézisnek az a feltételezése, hogy a személyes ismeretség csökkenti az érzékelt idegenellenességet, akár társadalmi távolságon, akár a perciált félelmeken, akár a menekülési okok elutasításán keresztül mérjük azt.

IRODALOM

- Allport, G. W. 1957. Az előítélet. Budapest: Gondolat.
- Bernát, A. – B. Simonovits – E. Sik – B. Szeitl 2015: Attitudes towards refugees, asylum seekers and migrants. Budapest: TARKI Social Research Institute, http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20151203_refugee.pdf (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 06. 30.)
- Fábián Z. – Sik E. 1996. Előítéletesség és tekintélyelvűség. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. szerk.: Társadalmi riport 1996. Budapest: TÁRKI, 381–402. p.
- Messing V. – Ságvári B. 2016. „Ahogy »másokhoz« viszonyulunk, az tükrözi azt, amelynek magunk vagyunk” A magyarországi idegenellenesség okairól. In: Socio.hu, 2016/2. http://socio.hu/uploads/files/2016_2/messing_sagvari.pdf
- Pettigrew, T. F. – L. R. Tropp 2000. Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytic findings. In: Oskamp S. ed.: Reducing prejudice and discrimination: Social psychological perspectives. Mahwah (NJ, USA): Erlbaum. 93–114. p.
- Pettigrew, T. F. – L. R. Tropp 2006: A meta-analytic test of intergroup contact theory. In: Journal of Personality and Social Psychology, vol. 90, no. 5, 751–783. p. http://www.iacpp.org/sites/default/files/pettigrew_tropp_2006_contact_theory_0.pdf (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 06. 30.)

¹⁵ 2011-ben 3000 fős mintán végeztünk hasonló elemzéseket. Lásd erről részletesen: Sik–Simonovits (2012) és Simonovits–Szalai (2013).

- Sik E. – Dencső B. 2007: Adalékok az előítéletesség okainak és mértékének megismeréséhez a mai Magyarországon. *Educatio*, 2007/1. 50–66. p.
- Simonovits B. – Szalai B. 2013: Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 2013. március, 251–262. p. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/03.htm> (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 06. 30.)
- Sik E. – Simonovits B. – Szeitl B. 2016. Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. Régió. Megjelenés alatt
- Simonovits, B. – A. Bernát – B. Szeitl – E. Sik – D. Boda – A. Kertész – F. M. Tóth – J. Barta 2016: Attitudes towards refugees, asylum seekers and migrants. Budapest: TARKI Social Research Institute http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20151203_refugee.pdf (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 06. 30.)
- Stokes, B – R. Wike – J. Poushter 2016: Europeans face the world divided. Pew research Center, 2016. June. <http://www.pewglobal.org/files/2016/06/Pew-Research-Center-EPW-Report-FINAL-June-13-2016.pdf> (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 06. 30.)

Függelék

F1.táblázat. Az elutasított menekülési okok átlaga szociodemográfiai háttérváltozók szerint, 2015 októberében (átlag, N és szórás)

	Átlag	N	Szórás
<i>Összesen</i>	4,24	733	2,61
<i>Iskolai végzettség</i>			
Legfeljebb 8 általános	4,36	140	2,63
Szakmunkás képző	4,53	220	2,47
Érettségi	4,17	266	2,69
Felsőfokú végzettség	3,64	107	2,59
<i>Településtípus</i>			
Megyeszékhely	5,17	117	2,07
Város	4,26	253	2,64
Község	3,81	217	2,69
Budapest	4,10	146	2,63
<i>Régió</i>			
Közép-Magyarország	4,14	244	2,68
Közép-Dunántúl	4,54	65	2,78
Nyugat-Dunántúl	3,62	76	2,71
Dél-Dunántúl	4,62	63	2,17
Észak-Magyarország	4,93	86	2,28
Észak-Alföld	3,81	104	2,58
Dél-Alföld	4,36	95	2,66
<i>Személyes érintkezés</i>			
Ismer személyesen menekülőt, menekültet vagy bevándorlót?	1,67	24	2,20
Nem ismer személyesen menekülőt, menekültet vagy bevándorlót?	4,32	709	2,58
<i>Felzárkózás</i>			
Találkozott az elmúlt 12 hónapban menekülővel, menekülttel vagy bevándorlóval	4,74	200	2,65
Nem találkozott	4,05	532	2,57
<i>Pártpreferencia</i>			
FIDESZ-KDNP	4,88	225	2,40
MSZP	3,28	58	2,71
Jobbik Magyarországért Mozgalom	4,66	104	2,43

Megjegyzés: az elutasítás szintjét egy 0–7-es skálán mértük. Csak azok a háttérváltozók szerepelnek a táblázatban, melyek az F-próba szerint legalább 0,05-ös szinten szignifikánsak.

F2.táblázat. Az elutasított menekülési okok átlaga szociodemográfiai háttérváltozók szerint, 2016. januárban (átlag, N és szórás)

	Átlag	N	Szórás
<i>Összesen</i>	5,37	780	1,93
<i>Régió</i>			
Közép-Magyarország	5,45	237	1,99
Közép-Dunántúl	5,87	86	1,64
Nyugat-Dunántúl	5,69	62	2,01
Dél-Dunántúl	5,22	77	1,68
Észak-Magyarország	5,32	104	1,68
Észak-Alföld	4,49	102	2,11
Dél-Alföld	5,59	114	1,95
<i>Településtípusa</i>			
Megyeszékhely	5,77	114	1,66
Város	5,32	269	1,91
Község	5,18	248	1,97
Budapest	5,47	151	2,06
<i>Személyes érintkezés</i>			
Ismer személyesen menekülőt, menekültet vagy bevándorlót?	4,53	30	2,37
Nem ismer személyesen menekülőt, menekültet vagy bevándorlót?	5,40	750	1,90
<i>Felszínes érintkezés</i>			
Találkozott az elmúlt 12 hónapban meneküléssel, menekülttel vagy bevándorlóval	5,65	213	1,99
Nem találkozott	5,27	567	1,90
<i>Pártpreferencia</i>			
FIDESZ–KDNP	5,74	261	1,73
MSZP	4,67	60	1,97
Jobbik Magyarországért Mozgalom	5,70	101	1,64

Megjegyzés: csak azok a háttérváltozók szerepelnek a táblázatban, melyek az F-próba szerint legalább 0,05-ös szinten szignifikánsak.